

LLIBERTAT, ALLIBERACIÓ I OPCIO PELS POBRES

FRANCISCO AQUINO JÚNIOR

Limoeiro do Norte, CE, Brasil

Llibertat i alliberament són característiques fonamentals de la vida humana que s'impliquen mútuament. D'una banda, l'ésser humà és lliure per fer la seva vida: cadascú la fa a la seva manera, com pot. D'una altra, la llibertat és una conquesta, un procés d'alliberament: la persona necessita anar-se alliberant dels obstacles i lligams que dificulten la seva realització.

Sense llibertat i sense procés d'alliberament la vida humana és senzillament impossible, un projecte fracassat. Per això, els processos d'alliberament i les conquestes reals de llibertat són tan estimats per la humanitat, particularment per les persones i els grups que tenen retallada o negada la seva llibertat. És aquí on els processos d'alliberament esdevenen més urgents i més fecunds: alliberament econòmic, social, polític, cultural, de gènere, sexual, ecològic, religió, etc. I és aquí on llibertat, alliberament i opció pels pobres es troben visceralment units: els pobres/oprimits són, simultàniament, la mesura i el criteri real del grau de llibertat efectiva d'una societat, i el lloc més apropiat i fecund de conquesta i realització efectiva de la llibertat.

Dimensió individual

Per més que formi part d'una societat, que estigui inserida en una cultura i que estigui condicionada per aquesta societat i aquesta cultura, cada persona va fent la seva vida a la seva manera. Ningú no és igual a ningú. Cadascú va prenent decisions, opcions, que van configurant la vida. La persona necessita haver assegurat (de forma real, no només abstracta) cert grau de llibertat i, quan aquesta se'ls nega o retalla, lluita per conquerir-la. En aquest sentit, la llibertat i els processos d'alliberament tenen una dimensió individual: és la llibertat de fer la pròpia vida d'una manera o altra, l'alliberament dels obstacles i lligams que dificulten o impedeixen la realització personal. Les societats i les cultures liberals són particularment sensibles a aquesta dimensió individual de la llibertat, com a mínim formalment. Allò que es constata és que la gran majoria dels individus d'aquestes societats té un nivell de llibertat extremadament limitat. En principi, tots poden gairebé tot; a la pràctica, la gran majoria no pot gairebé res...

Dimensió social

Realment, cada persona ha de fer la seva vida. Per això la llibertat i el procés d'alliberament tenen una dimensió individual irreductible que necessita ser reconeguda, assegurada i potenciada. No obstant això, ningú no neix sol ni viu sol. La vida humana té també una dimensió social que diu relació tant a les relacions interpersonals, com, sobretot, a les estructures de la societat. Viure la vida és una tasca social i, no pas rares vegades, una tasca conflictiva: els meus interessos, les meves opcions, les meves decisions estan condicionades i possibilitades pels altres i poden entrar en conflicte amb altres interessos, opcions i decisions. No es tracta només de conflictes interpersonals. Els conflictes tenen una dimensió estructural fonamental, en la mesura en què les estructures de la societat exerceixen un paper determinant en la reglamentació i en el control de la vida col·lectiva, possibilitant i capacitant uns pocs per la realització dels seus interessos, i dificultant o fins i tot impedingent a la gran majoria de la població satisfer fins i tot les seves necessitats bàsiques. D'aquí que l'exercici i la conquesta de la llibertat fan relació, també i en gran mesura, a les estructures de la societat.

I, aquí especialment, l'opció pels pobres té un lloc i una funció fonamentals: imposa un límit a l'exercici individual de la llibertat (la necessitat de l'altre és un límit al meu dret) i determina les prioritats dels processos d'alliberament i de les seves mediacions (què cal fer, quines llibertats potenciar). Les societats i cultures tradicionals (pel pes de les tradicions i els costums) i els països de règim "socialista" (per la importància d'allò col·lectiu i el pes de l'estat) són particularment sensibles a aquesta dimensió social de la vida, però acaben restringint excessivament l'exercici individual de la llibertat.

Dimensió històrica

L'exercici de la llibertat i els processos d'alliberament, tant en la seva dimensió individual com en la seva dimensió social, es donen de forma processual i històrica; són processos històrics. Són processos, en tant que no es donen d'una vegada per totes (la llibertat no és simplement una dada, és una

conquesta permanent), ni a partir del no res (certs nivells de llibertat potencien i capaciten l'exercici de la llibertat i els processos d'alliberament). Són històrics, en tant que es constitueixen com a processos individuals i/o col·lectius d'apropiació i creació de possibilitats reals d'actuació. No pas tot és possible en qualsevol època, en qualsevol lloc o en qualsevol situació (voler no és sense més poder!), però sempre és possible quelcom (sempre es dóna algun marge de llibertat, per petit que sigui!). I en la mesura en què ens anem apropiant de possibilitats reals que són al nostre abast, anem ampliant el ventall de les possibilitats d'acció i anem capacitant-nos per a la creació de noves possibilitats. Per això la importància de les mediacions teòriques i pràctiques en l'exercici de la llibertat i en els processos d'alliberament.

I aquí apareix, altre cop, la importància fonamental de l'opció pels pobres. Ja sigui com a criteri i mesura del grau efectiu de llibertat d'una societat (llum), o com a criteri de determinació de les possibilitats d'acció a assumir, individual i/o col·lectivament (camí). Els pobres i oprimits són, sempre, el criteri i la mesura reals de l'exercici de la llibertat i dels processos d'alliberament.

Dimensió teològica

Per fi, llibertat i alliberament tenen una estricta dimensió teològica (que inclou i dóna accés a Déu mateix). La presència i acció de Déu en la història i la conseqüent experiència i interacció amb Ell de les persones i dels pobles es dóna en processos històrics d'alliberament i de conquesta de la llibertat que fan d'aquests mateixos processos quelcom profundament espiritual, religiós, transcendent, teològic, teològic –poc importa l'expressió. Com afirma Juan Luis Segundo, *alliberament i salvació* són “els termes cardinals per expressar l'acció divina i, en el Nou Testament, la missió de Jesús, la finalitat de la seva vida, la seva acció i el seu missatge”. En el mateix sentit va l'afirmació i insistència d'Ignacio Ellacuría que “alliberament és un concepte que representa l'essència mateixa del missatge revelat, del do salvífic de Déu als humans”. I tal com apareix a les Escriptures judeo-cristianes, llibertat i alliberament estan estretament vinculades a la situació i a la sort dels pobres i oprimits. Per això mateix afirma Ellacuría: “aquesta vinculació de l'alliberament-llibertat amb els pobres i la pobresa és un dels punts essencials de la concepció cristiana de l'alliberament-llibertat”; “la referència als

pobres com a definidora de l'alliberament, situa aquest concepte en la seva justa perspectiva”. De manera que, “l'alliberament com a procés col·lectiu, el subjecte principal del qual són els pobres, és la resposta cristiana al problema de la llibertat col·lectiva que possibilita i potencia la llibertat personal”. En la perspectiva cristiana, diu, “no hi ha llibertat sense alliberament”, i no hi ha alliberament sense “referència essencial als pobres i a la pobresa”. Així, l'opció pels pobres s'imposa com l'única manera real i efectiva de lluitar per l'alliberament de tothom i de garantir la seva llibertat. La universalitat de la llibertat (de tothom) passa per l'alliberament dels pobres i oprimits d'aquest món (les víctimes).

Així, hem vist en primer lloc que llibertat i alliberament fan relació als individus i als pobles i, per tant, han de ser viscudes i realitzades. La llibertat individual no pot ser pensada ni viscuda independentment de la llibertat col·lectiva ni molt menys en contradicció amb ella. Aquí, la importància fonamental de l'opció pels pobres en l'exercici i en la conquesta de la llibertat imposa límits, direccionaments i prioritats en el seu exercici.

En segon lloc, hem vist que llibertat i alliberament són processos històrics: fruit de lluites i conquestes; ponderades per l'apropiació de possibilitats teòriques i pràctiques.

I hem vist en tercer lloc que tenen una dimensió teològica i teològica, i que guarden relació a l'experiència de Déu, que segons la tradició judeo-cristiana es constitueix com a experiència històrica d'alliberament de qualsevol mena d'opressió i dominació, o que en qualsevol cas es dóna sempre en processos històrics d'alliberament i de conquesta de la llibertat.

Aquesta comprensió més àmplia i complexa de l'exercici i de la conquesta de la llibertat ens ha de capacitar per a l'exercici quotidià de la llibertat i en els processos històrics d'alliberament, per més enllà dels reduccionismes individualistes i/o col·lectivistes, dels idealismes i dels fatalismes, dels materialismes i espiritualismes, i dels universalismes cínics i cruels que sacrifiquen milers de vides a l'altar dels propis interessos... Els pobres i oprimits d'aquest món són testimonis i jutges de la nostra llibertat i dels nostres processos d'alliberament...